

The logo of the Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), consisting of the letters 'UAB' in a bold, sans-serif font. The 'A' is orange, while the 'U' and 'B' are black.

Universitat Autònoma
de Barcelona

Capital Social y Desarrollo Territorial: Redes Sociales y Liderazgos en las nuevas Dinámicas Rurales en España

Tesis doctoral
Programa de Doctorado en Sociología
Javier Esparcia Pérez

Facultad de Ciencias Políticas y de Sociología
Departamento de Sociología

Directores:
Dr. Carlos Lozares Colina
Dr. José Luis Molina González

Bellaterra, 2017

Capital Social y Desarrollo Territorial: Redes Sociales y Liderazgos en las nuevas Dinámicas Rurales en España

Tesis doctoral

Programa de Doctorado en Sociología

Javier Esparcia Pérez

Facultad de Ciencias Políticas y de Sociología

Departamento de Sociología

Directores:

Dr. Carlos Lozares Colina

Dr. José Luis Molina González

Bellaterra (Barcelona), Junio 2017

Capital Social y Desarrollo Territorial: Redes Sociales y Liderazgos en las nuevas Dinámicas Rurales en España

La tesis doctoral parte de la necesidad de (re)conceptualizar el marco analítico en el que abordar el estudio de las nuevas dinámicas rurales. Para ello se exploran aportaciones de la Nueva Sociología Económica, útiles para un enfoque complementario al estudio de los procesos territoriales. El estado de la cuestión viene definido por la combinación de dos aproximaciones, por un lado, los estudios ruralistas, con atención a las aportaciones del desarrollo territorial. Por otro, el enfoque del capital social, con atención a su contribución al estudio de tales procesos.

La hipótesis central de investigación gira en torno a los efectos esperados sobre el stock de capital social de la combinación de los procesos de desarrollo socioeconómico en los que han estado inmersas muchas de las zonas desfavorecidas de nuestro país, y de la creciente coordinación entre actores (por ejemplo, en el marco de los grupos de acción local LEADER). En consecuencia, la hipótesis con la que se plantea la investigación es que en las zonas rurales se está produciendo, asociado a todo ello, un fortalecimiento del capital social de cohesión (*bonding*) en las diferentes áreas, así como los vínculos y la integración social dentro de cada una de las áreas, entre los diferentes colectivos y estructuras socio-relacionales (capital social *bridging* y, en su caso, *linking*). La tesis se centra en el estudio de la dimensión relacional del capital social, para lo cual se aplica el enfoque metodológico del Análisis de Redes Sociales (principalmente perspectiva socio-céntrica).

Los universos de análisis están constituidos, por un lado, por una muestra de ocho casos de estudio, áreas rurales desfavorecidas, que se corresponden, a efectos de selección y contraste de hipótesis, con áreas LEADER (Bajo Martín y Andorra – Sierra de Arcos, Bajo Aragón y Matarraña, Catalunya Central, El Condado de Jaén, Noroeste de Murcia, Sierra de Alcaraz y Campo de Montiel, Mariñas – Betanzos, y Sierras de Béjar y Francia). Por otro, se trabaja con muestras amplias de actores sociales que responden a un doble criterio: relevancia social, económica, político-institucional, en tanto que técnico-gestores, etc., ligada a los procesos de desarrollo socioeconómico del territorio, y que esa relevancia sea reconocida como tal a escala supramunicipal. La selección de actores se realiza a través de entrevistas previas a informadores privilegiados, y se contrasta posteriormente con entrevistas a todos los actores (al analizar sus propias redes personales). En total, las muestras la conforman entre 45 y 60 actores en cada área, en torno al 90 % de los actores que responden a los criterios de selección.

A partir de la información recogida en las 427 entrevistas personales consideradas válidas, se lleva a cabo un análisis comparado de, primero, las propiedades estructurales de las redes sociales, con particular atención a la cohesión y centralidad global, a fin de valorar el stock de capital social con el que cuenta cada una de las redes sociales. Se incluye igualmente un análisis longitudinal, valorando los elementos de estabilidad de estas redes sociales en una perspectiva de casi dos décadas. En segundo lugar, se analizan las bases relacionales de la cooperación entre actores, la reciprocidad diádica y la transitividad triádica. En tercer lugar, se analizan las pautas relacionales atendiendo a la relación aperturismo versus homofilia según diversos atributos, como el ámbito socio-profesional al que pertenecen los actores. En cuarto lugar, se analizan con detalle las más de 50 subestructuras socio-relacionales o grupos cohesivos, y sus elementos articuladores. La tesis finaliza con un análisis de redes personales a fin de definir el papel de las élites socio-territoriales como elementos de intermediación en los flujos relacionales. La conclusión de todo ello es que la hipótesis de investigación no parece cumplirse de forma satisfactoria.

Social Capital and Territorial Development: Social Networks and Leadership in the New Rural Dynamics in Spain

The doctoral thesis starts from the need to (re) conceptualize the analytical framework in which to approach the study of new rural dynamics. To this end, the contributions of the New Economic Sociology, useful for a complementary approach to the study of territorial processes, are explored. The state of the art is defined by the combination of two approaches, on the one hand, rural studies, with attention to the contributions of territorial development. On the other, the social capital approach, with attention to its contribution to the study of such local and territorial development processes.

The core hypothesis of research is based on the expected effects on the stock of social capital coming from the combination of, on the one hand, the processes of socioeconomic development in which many of the disadvantaged areas of our country have been immersed and, on the other hand, from the growing coordination between actors, for example within or in relation to the LEADER local action groups. As a result, the hypothesis behind the research is that, in rural areas, a strengthening of bonding social capital in different areas is taking place, as well as linkages and social integration within each of the areas, between the different groups and social-relational structures (bridging social capital and, where appropriate, linking social capital). The thesis focuses on the study of the relational dimension of social capital, for which the methodological approach of Social Network Analysis is applied (mainly from socio-centric perspective).

The universes of analysis are, on the one hand, a sample of eight case studies, rural disadvantaged areas that, correspond, for purposes of selection and hypothesis contrast, with LEADER areas (Bajo Martín and Andorra - Sierra de Arcos, Bajo Aragon and Matarraña, Catalunya Central, El Condado de Jaén, Nooreste de Murcia, Sierra de Alcaraz y Campo de Montiel, Mariñas - Betanzos, and Sierras de Béjar y Francia). On the other, we work with broad samples of social actors that respond to a double criterion: to have a certain broadly recognized social, economic, political-institutional or managerial relevance, linked to the socioeconomic development processes of the territory, and that such a relevance is recognized on a supra-municipal scale, that is, those actors who are more “important” in relation to territorial development processes. The selection of actors is carried out through previous interviews with privileged informants, and is subsequently contrasted with interviews with all actors (at the moment to analyse their own personal networks). Globally, the samples are made up of 45 to 60 actors in each area, around 90% of the actors that meet the selection criteria.

Based on the information gathered in the 427 personal interviews considered valid, a comparative analysis of the structural properties of social networks is carried out, with particular attention to cohesion and centrality measures, in order to assess the stock of social capital in each of the social network. It also includes a longitudinal analysis, assessing the stability elements of these social networks in a perspective of almost two decades. Second, we analyze the relational bases of cooperation between actors, dyadic reciprocity and triadic transitivity. Thirdly, the relational patterns are analyzed according to the relation opening versus homophilic patterns, according to diverse attributes, such as the socio-professional scope to which the actors belong. Fourth, more than 50 socio-relational substructures or cohesive groups and their articulating elements are analyzed in detail. The thesis ends with an analysis of personal networks in order to define the role of socio-territorial elites as intermediation elements in relational flows. The conclusion is that the research hypothesis does not seem to be satisfactorily fulfilled.

Capital Social i Desenvolupament Territorial: Xarxes Socials i Lideratge en les noves Dinàmiques Rurals a Espanya

La tesi doctoral parteix de la necessitat de (re) conceptualitzar el marc analític en què abordar l'estudi de les noves dinàmiques rurals. Per això es van explorar contribucions de la Nova Sociologia Econòmica, útils per a un enfocament complementari a l'estudi dels processos territorials. El estat de la qüestió es defineix per la combinació de dues aproximacions, per un costat, els estudis ruralistes, amb atenció a les contribucions del desenvolupament territorial. Per altre, l'enfocament del capital social, amb atenció a la seva contribució a l'estudi de tals processos.

La hipòtesi central d'investigació gira entorn dels efectes esperats sobre l'existència de capital social, a partir de la combinació dels processos de desenvolupament socioeconòmic en els que han estat immersos moltes de les zones desfavorides del nostre país i de la creixent coordinació entre actors (per exemple, en el marc dels grups d'acció local LEADER). En conseqüència, la hipòtesi amb la que es planteja la recerca és que a les zones rurals s'està produint, associat a tot això, un reforçament del capital social de cohesió (*bonding*) en les diferents àrees, així com els vincles i la integració social dins de cada una de les àrees, entre els diferents col·lectius i estructures socio-relacionals (social capital *bridging* i, en cas seu, *linking*). La tesi es centra en l'estudi de la dimensió relacional del capital social, per la qual s'aplica l'enfocament metodològic de l'Anàlisi de Redes Socials (principalment perspectiva socio-cèntrica).

Els universos d'anàlisi estan constituïts, per un costat, per una mostra de vuit casos d'estudi, zones rurals desfavorides, que es corresponen, a efectes de selecció i contrast d'hipòtesis, amb àrees LEADER (Baix Martín i Andorra - Serra d'Arcs, Bajo Aragón i Matarranya, Catalunya Central, El Condado de Jaén, Noroest de Murcia, Serra d'Alcaraz i Camp de Montiel, Mariñas - Betanzos, i Sierras de Béjar i França). Per altre, es treballa amb mostres àmplies d'actors socials que responen a un doble criteri: rellevància social, econòmica, política-institucional, en tant que tècnic-gestors, etc., vinculada als processos de desenvolupament socioeconòmic del territori, i que aquesta rellevància pugui ser reconeguda com tal a escala supramunicipal. La selecció d'actors es realitza a través d'entrevistes prèvies a informadors privilegiats, i es contrasta posteriorment amb entrevistes a tots els actors (al analitzar les seves pròpies xarxes personals). En total, les mostres la conformen entre 45 i 60 actors en cada àrea, al voltant del 90% dels actors que responen als criteris de selecció.

A partir de la informació recollida en les 427 entrevistes personals considerades vàlides, es porta a terme una anàlisi comparada de, primer, les propietats estructurals de les xarxes socials, amb especial atenció a la cohesió i centralitat global, a fi de valorar l'acumulació de capital social amb el que compta cada una de les xarxes socials. S'inclou també una anàlisi longitudinal, valorant els elements d'estabilitat d'aquestes xarxes socials en una perspectiva de gairebé dos decennis. En segon lloc, s'analitzen les bases relacionals de la cooperació entre actors, la reciprocitat diàdica i la transitivitat triàdica. En tercer lloc, s'analitzen les pautes relacionals atenent a la relació aperturisme versus homofília segons diversos atributs, com l'àmbit socio-professional al que pertanyen els actors. En quart lloc, s'analitzen amb detall les més de 50 subestructures socio-relacionals o grups cohesius, i els seus elements articuladors. La tesi finalitza amb una anàlisi de xarxes personals a fi de definir el paper de les elits socio-territorials com a elements d'intermediació en els fluxos relacionals. La conclusió de tot això és que la hipòtesi d'investigació no sembla complir-se de forma satisfactòria.